

Κοινωνία και Τρόφιμα

Ενότητα 2^η: Κοινωνιολογία του τροφίμου

Μαρία Παρταλίδου
Τμήμα Γεωπονίας

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Θεματικές Ενότητες Μαθήματος:

- **Κοινωνιολογία του τροφίμου.**
- Διατροφικά πρότυπα και κοινωνικές ομάδες.
- Εντοπιότητα και ιδιοτυπία τροφίμων.
- Τροφομύλια - Τοπικά συστήματα τροφίμων.
- Σπατάλη τροφίμων (Food Waste και Food loss).
- Επισιτιστική κυριαρχία (Food Sovereignty)- Κινήματα τροφίμων.
- Αστική Γεωργία (Urban Garden Allotments) και κοινωνική ένταξη.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΑΝΟΙΧΤΑ
ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΑ
ΜΑΘΗΜΑΤΑ

Ενότητα 2^η: Κοινωνιολογία του τροφίμου

Υπάρχει ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ:

- της εργασίας.
- της εκπαίδευσης.
- του φύλου.
- του πολιτισμού.
- του δικαίου.
- του διαδικτύου.
- αγροτική κοινωνιολογία.
- του τουρισμού.
- του αθλητισμού.
- του ΜΜΕ.
- του θεσμών.
- του οργανώσεων.
- της θρησκείας.
- της υγείας.

Κοινωνιολογία του τροφίμου

- Τρόφιμα : «παραμελημένα» από τους κοινωνιολόγους.
- Το «κύμα» της κοινωνιολογίας του τροφίμου.
- Πώς φτάσαμε ως εδώ;
- Θεωρίες και τρόφιμα.

Τρόφιμα: «παραμελημένα» από τους Κοινωνιολόγους (1)

Το τρόφιμο θεωρήθηκε αρχικά αντικείμενο άλλων επιστημών:

- Γεωπόνων (έμφαση στην παραγωγή).
- Οικονομολόγων (έμφαση στη διάθεση).
- Ιατρών και Διαιτολόγων (έμφαση στην θρεπτική αξία).
- Ιστορικών.
- Ανθρωπολόγων.
- Ψυχολόγων (αισθητηριακές, γνωστικές, συναισθηματικές).

Τρόφιμα: «παραμελημένα» από τους Κοινωνιολόγους (2)

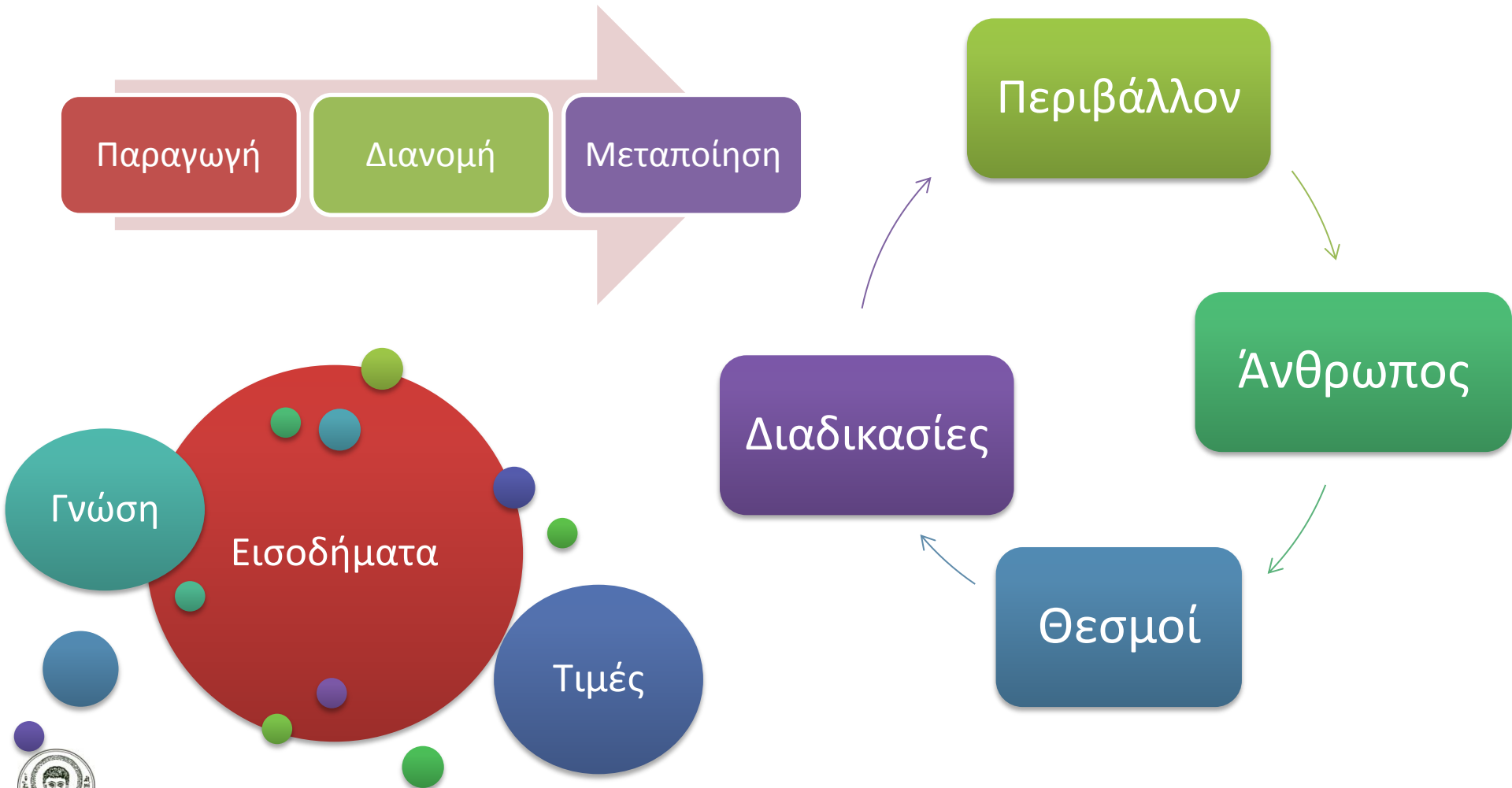
- Θεμελιώδη τα τρόφιμα για τη κοινωνική ζωή.
- Με συμβολικά φορτία.
- Η διατροφική αλυσίδα (ο τρόπος που παράγεται και διατίθεται το τρόφιμο) αποτελεί το θεμέλιο κάθε κοινωνίας.
- Επηρεάζει το οικολογικό-περιβαλλοντικό – κοινωνικό σύστημα.

Φωτογραφία: Μαρία Παρταλίδου

Αγροδιατροφικό Σύστημα (FOOD SYSTEM)

Η αγροδιατροφική αλυσίδα αποτελεί το θεμέλιο κάθε κοινωνίας

- Πώς έχουμε πρόσβαση στα τρόφιμα;
- Πώς μοιραζόμαστε τα τρόφιμα;
- Πώς επιλέγουμε;
- Πώς ετοιμάζουμε;
- Πώς τρώμε – με ποιους;
- Πώς μαγειρεύουμε;
- Πώς αποδίδουμε νοήματα;

Μεγάλη ανάπτυξη της Κοινωνιολογίας του τροφίμου

Αλλαγή στη βαρύτητα των θεμάτων

- Έρευνα για την κοινωνική-πολιτιστική διάσταση του τροφίμου.
- Έμφαση στην κατανάλωση του τροφίμου και στην ιδεολογική βάση του καταναλωτισμού.
- Εμπειρίες γυναικών (νοικοκυριό).
- Έμφαση σε θέματα διατροφής- υγείας (πολιτικές) – πιέσεις από ομάδες.
- Περιβαλλοντικές πιέσεις (βιομηχανοποίηση).

Πώς φτάσαμε ως εδώ;

Η όποια προσπάθεια να κατανοήσουμε τη σύγχρονη πραγματικότητα του τροφίμου απο μια κοινωνιολογική άποψη θα πρέπει να ρίχνει μια ματιά στο παρελθόν.

Ποια είναι η πιο σημαντική ΜΕΤΑΒΑΣΗ στην κοινωνική οργάνωση;

Τι επιπτώσεις είχε στις κοινωνικές σχέσεις και στις δομές του κοινωνικού συστήματος;

ΚΟΙΝΩΝΙΕΣ (ολοκληρωμένος, περίπλοκος τύπος κοινωνικής δομής)

Ομάδα ανθρώπων, τα μέλη της οποίας ζουν στην ίδια εδαφική **επικράτεια** και μοιράζονται έναν κοινό **πολιτισμό** όπως είναι οι αξίες, τα πρότυπα και η γλώσσα (Hughes και Kroehler, 2007) .

- Θηρευτικές / συλλεκτικές.
- Φυτο-καλλιεργητικές.
- Αγροτικές.
- Βιομηχανικές.
- Μεταβιομηχανικές.

Το πώς πετυχαίνουν την επιβίωσή τους έχει τεράστιες συνέπειες σε άλλες πτυχές της ζωής τους

Θηρευτικές, τροφο-συλλεκτικές κοινωνίες

- **Τροφή:** δυσεύρετη.
- Ο άνθρωπος ρύθμιζε τις περιπλανήσεις του να **συμπίπτουν** με την εποχιακή ωρίμανση των καρπών.
- Δεν είχε **κανέναν έλεγχο** στην τροφή.
- Στις μετακινήσεις του φρόντιζε να **μην έχει γεννήσεις** - εφάρμοζε την αντισύλληψη από τα πρώτα του βήματα.
- **10.000 π.Χ.:** είχε πλέον μάθει να κυνηγάει, να αποθηκεύει φρούτα και να αποξηραίνει, δημιουργούσε τα πρώτα κοπάδια.

Ψυχολογικές και κοινωνικές προσαρμογές

- Ανάπτυξη μεγαλύτερου εγκεφάλου.
- Ανάπτυξη εργαλείων.
- Ανάπτυξη δεξιοτήτων.
- Κατανομή εργασιών κατά φύλο.
- Επικοινωνία – συνεργασία (γλώσσα).

Πρώιμη μορφή οργανωμένου βίου (Ομάδες 50 ατόμων)

- Η συγγένεια θεμέλιο των σχέσεων (βασικότερος θεσμός).
- Δεν υπάρχουν εξειδικευμένες ομάδες εργασίας.

Πηγή: <http://www.rtv slo.si/svet/pozivi-k-bojkotu-bocvane-zaradi-domnevnega-pregona-busmanov/321706>

Φυτο-καλλιεργητικές κοινωνίες

- Μετάβαση του ανθρώπου από συλλέκτη σε παραγωγό τροφίμων.
- Χρονολογείται μεταξύ 8ης και 9ης χιλιετίας π.Χ.
- Μόνιμη εγκατάσταση, αφήνοντας πίσω το νομαδικό του παρελθόν.
- Σταδιακά: οικισμούς – πόλεις.
- Ενασχόληση μέρους του πληθυσμού με άλλες δραστηριότητες (κατασκευή εργαλείων και αγγείων για αποθήκευση).

Πηγή: <http://www.canvasreplicas.com/Millet108.htm>

Η εμφάνιση της γεωργίας

Νεολιθική εποχή - πριν από 12,000 χρόνια περίπου

«Η μεταβολή μιας κοινωνίας που ζει από τη θήρευση και διαθέτει τα απαραίτητα εργαλεία, κοινωνική οργάνωση και τεχνογνωσία, σε μια κοινωνία που ζει από τη γεωργία και την κτηνοτροφία εμφανίζεται ως σύνθετη αλυσίδα υλικών, κοινωνικών και πολιτισμικών μεταβολών που αλληλοκαθορίζονται και οργανώνονται με το πέρασμα εκατοντάδων χρόνων» (Μαζουαγιέ και Ρουντάρ, 2005:94)

Μαζουαγιέ, Μ. και Ρουντάρ, Λ. (2005).

Αλλαγές στην κοινωνική οργάνωση

- Από μικρά χωριά (κυκλικά σπίτια) σε μεγάλα (τετράπλευρα – εφραπτόμενα).
- Καθορισμός οργάνωσης και κοινωνικών κανόνων που επέτρεπαν στους παραγωγούς-καταναλωτές να αποσπούν τμήμα της ετήσιας συγκομιδής για αποθήκευση ως σπόρος.
- Κατανομή καρπών.
- Τα παιδιά μπορούσαν να ζήσουν και χωρίς τη μάνα τους (με άλλη δίαιτα).
- Μείωση στον σωματότυπο- ο εγκέφαλος μικραίνει.
- Περιβαλλοντικές επιπτώσεις- μείωση βιοποικιλότητας.
- Παραγωγή κοινωνικού πλεονάσματος (αγαθών και υπηρεσιών)
--> Βάση της κοινωνικής διαστρωμάτωσης.

Κοινωνικές αλλαγές

- Εμφανίστηκαν προεξέχουσες κοινωνικές ομάδες με υψηλά διατροφικά πρότυπα.
- Βλέπε Πολιτισμός των Σουμέριων (Μεσοποταμία).
- **Η διατροφή του δεν ήταν καλύτερη από αυτή των τροφосуλλεκτών.**
 - Εμφάνιση ασθενειών.
 - Περίοδοι πείνας (σιτοδεία).
- Αίσθηση κτήσης στη γη (οδήγησε σε πολέμους).
- Δημογραφικές αλλαγές: πυκνότητα: 60 ανά τ. χλμ.
- Εμφάνιση της πόλης.
- Πριν 6.000 - 5.000 η έκρηξη της πόλης – Μεσοποταμία.

Πηγή: Δαουτόπουλος και Κουτσούκος (2008)

Αγροτικές κοινωνίες

- Πριν 5.000-6.000 χρόνια: **εφεύρεση άροτρου**
- **Γεωργική επανάσταση**: νέες μορφές καλλιέργειας, αφθονία, αύξηση πληθυσμού, νέες μορφές κοινωνικής οργάνωσης.
- Αύξηση της **δύναμης του Κράτους**, ανάδειξη μεγάλων πρωτευουσών.

Τρόφιμα και Συμβολικά φορτία

«Καθετί που άγγιζαν οι κόρες μου μετατρέποταν σε σιτάρι ή σε άκρατο οίνο, ή σε ελιά»

Τριάδα παραγωγικών και πολιτισμικών αξιών, τις οποίες οι πολιτισμοί Ελλήνων και Ρωμαίων είχαν εκλάβει ως σύμβολα της ταυτότητάς τους.

Montanari, M. (1997:53-55)

Πηγή:

http://www.historyofgreekfoods.blogspot.gr/p/blog-page_3106.html

Φαγοπότι και νηστεία

Για την ελληνική και ρωμαϊκή
κουλτούρα -->

Ύψιστο ιδεώδες: το μέτρο

Η σχέση με το φαγητό
βασίζεται στην ευχαρίστηση
και όχι στη βουλιμία, στην
προσφορά με γενναιοδωρία
και όχι υπεροπτικά.

Για την κέλτικη και γερμανική
παράδοση -->

**Πρότυπο ο «σπουδαίος
καλοφαγάς»**

Η σχέση με το φαγητό
βασίζεται στην ποσότητα και
στα ζωώδη ένστικτα υπεροχής

Montanari, M. (1997:53-55)

Σώμα (και αίμα) Θεού

- Η χριστιανική θρησκεία (4^{ος} αιώνας) επικράτησε ως επίσημη λατρεία της Ανατ. Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας.
- Εδραιώθηκε ως μάρτυρας και κληρονόμος του ελληνικού και λατινικού πολιτισμού, εκτός του εβραϊκού.
- Έχοντας ανδρωθεί σε ένα περιβάλλον **μεσογειακό**, δεν άργησε να αποκτήσει **διατροφικά σύμβολα** και λατρευτικά εργαλεία τα προϊόντα του πολιτισμού, τα οποία αποτελούσαν την υλική και ιδεολογική βάση.

Montanari, M. (1997)

Υπερπληθυσμός και Σιτοδεΐες

- Κατά τον Μεσαίωνα ο πληθυσμός της Ευρώπης πολλαπλασιάστηκε 3-4 φορές.
- Στα τέλη του 12^{ου} υπερπληθυσμός.
- Τέλη 13^{ου}: Σιτοδεΐες.
- Οι Μαλθουσιανές πρακτικές εκδηλώθηκαν ξανά.
- 14^ο αιώνα: θανατηφόροι λιμοί και μείωση πληθυσμού.
- 1347-1351: πανούκλα Ασιατικής προέλευσης οδήγησε σε δημογραφική κατάρρευση.
- Οι φτωχοί της υπαίθρου χρεώνονταν στους άρχοντες/εμπόρους ή πουλούσαν ιδιοκτησίες και γίνονταν δούλοι.

Γεωργική ανασυγκρότηση

- 15^{ος} αιώνας: Ανάκαμψη στις πιο γόνιμες περιοχές: μεταναστευτικό ρεύμα.
- Αρχές 16^{ου}: Υψηλές τιμές δημητριακών, συμφέρουσα η καλλιέργεια περιθωριακών εδαφών.
- Τέλη 16^{ου}: Πτώση παραγωγικότητας, πανούκλα, κρίση.
- Ως αρχές 19^{ου}: Παρά τις σιτοδείες ο πληθυσμός είχε αργή αύξηση.

Πηγή: Δαουτόπουλος και Κουτσούκος (2008)

Κοινωνιολογικές Θεωρίες γύρω από το τρόφιμο

1. Ποια είναι τα κοινωνικά μοτίβα της κατανομής και κατανάλωσης τροφίμων;
2. Πώς λειτουργούν ώστε να δυναμώσουν τις κοινωνικές σχέσεις στην σταθερότητα των οποίων εξαρτάται όλο το σύστημα;

Πρακτικές κατανομής ρόλων (φύλα):
είναι λειτουργικές για το σύστημα καθώς είναι η βάση της πυρηνικής
οικογένειας του θεσμού που αναπαράγει την κοινωνικοποίηση.

Η προσέγγιση των «λειτουργιστών» (1)

1. Πώς είναι οργανωμένα τα συστήματα παραγωγής τροφίμων, διανομής και κατανάλωσης;
2. Πώς συμβάλλουν στη συνέχιση ενός κοινωνικού συστήματος ώστε να είναι λειτουργικό;

Η κοινωνία μπορεί να ιδωθεί ως ένας οργανισμός που ταΐζει τον εαυτό της και διανέμει τα θρεπτικά συστατικά στο σώμα της.

Η προσέγγιση των «λειτουργιστών» (2)

1. Μπορούμε να αναγνωρίσουμε συστήματα τροφίμων με δυσλειτουργίες για την κοινωνία; Αλλά και τις λανθάνουσες λειτουργίες τους;
2. Πώς αυτά τα δυσλειτουργικά στοιχεία αναπτύσσονται;
3. Ποιες είναι οι επιπτώσεις στο κοινωνικό σύνολο;

Διατροφικές συνήθειες που επηρεάζουν την υγεία ή μηχανισμοί που προκαλούν αποδιοργανωτικά άγχη και φοβίες.

Αγγλική και Γαλλική κουζίνα

Το μαγείρεμα είναι μια κρίσιμη διαδικασία:
μετατρέπει την φύση (ωμή πρώτη ύλη) σε πολιτισμό
(αποδεκτό φαγητό για τον άνθρωπο).

Είναι ένας τρόπος επικοινωνίας (μια γλώσσα)
μεταξύ κοινωνικών ομάδων.

Ο τρόπος που μαγειρεύουμε είναι ένας τρόπος επικοινωνίας

- **Βραστό Κρέας:** Πολιτιστική μορφή της μαγειρικής. Χρησιμοποιεί δοχείο για να κρατήσει το νερό. Στους περισσότερους πολιτισμούς διεξάγεται συνήθως από τις γυναίκες και σερβίρεται σε μικρές κλειστές ομάδες (οικογένειες).
- **Ψητό κρέας:** Πιο φυσικός τρόπος. Δεν χρησιμοποιείται σκεύος. Το κρέας συχνά προσφέρεται σε επισκέπτες και συνδέεται με τους άνδρες.
- **Καπνιστό κρέας:** Φυσικός τρόπος μαγειρέματος. Γίνεται χωρίς δοχείο και με τον ίδιο τρόπο όπως ψήσιμο.

Ασκήθηκε κριτική σε αυτήν την προσέγγιση: δεν μπορούμε να κατανοήσουμε τις δομές του μυαλού ή της κοινωνίας από τις πρακτικές μαγειρικής.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Δαουτόπουλος, Γ. και Κουτσούκος, Μ. (2008). Ιστορία της Γεωργίας. Εκδόσεις ΖΥΓΟΣ, Θεσσαλονίκη.
- Hughes, M. και Kroehler, J.C. (2007) Κοινωνιολογία. Οι Βασικές έννοιες. Εισαγωγή και Επιστ. Επιμ. Ιωσηφίδης Θ. Εκδόσεις ΚΡΙΤΙΚΗ, Αθήνα.
- Μαζουαγιέ, Μ. και Ρουντάρ, Λ. (2005). Ιστορία των γεωργιών του κόσμου. Από τη νεολιθική εποχή στη σύγχρονη κρίση. Μετάφ. Ροδοπούλου, Β., ΕΞΑΝΤΑΣ, Αθήνα.
- Montanari, M. (1997). Πείνα και αφθονία στην Ευρώπη. ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ, Αθήνα.

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Μαρία Παρταλίδου.
«Κοινωνία και Τρόφιμα. Κοινωνιολογία του τροφίμου». Έκδοση: 1.0.
Θεσσαλονίκη 2014. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση:
<http://eclass.auth.gr/courses/OCRS226/>

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά - Μη Εμπορική Χρήση - Όχι Παράγωγα Έργα 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

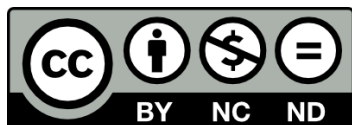
[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Τέλος ενότητας

Επεξεργασία: Μαρία Αλεμπάκη
Θεσσαλονίκη, Εαρινό Εξάμηνο 2013-2014

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ